

Україна – НАТО: абетка відносин

Видання цього бюлетеню здійснено Інститутом соціокультурного менеджменту (ІСКМ) в рамках проекту "Політика - справа не тільки політиків", підтриманого Міністерством закордонних справ України. Думки, викладені у виданні, належать авторам та можуть не співпадати з офіційною позицією ІСКМ і донорів проекту. У бюлетені використані матеріали, надані Міністерством закордонних справ України.

Україна - НАТО: абетка відносин. Кіровоград: ІСКМ., 2006. - 40 с.

Наклад: 1000 прим.
Надруковано: СПД ФО Сидоренко Л.М.
Угода від 01 грудня 2006 року

Розповсюджується безкоштовно

© ІСКМ, 2006

ЗМІСТ

1. НАТО як організація колективної безпеки	4
2. Законодавча база відносин України з НАТО.....	6
3. Розвиток і нинішній стан відносин Україна-НАТО.....	10
4. Переваги членства	13
5. Перспективи національного ОПК у разі вступу України в НАТО	17
6. Фінансовий аспект членства України в Альянсі	20
7. Референдум щодо вступу до НАТО та інформування громадськості.....	23
8. Цивільний вимір діяльності НАТО	26
9. Відносини Росія - НАТО	29
10. Будапештський меморандум і нейтральний статус як засоби гарантування безпеки України	36

1. НАТО як організація колективної безпеки

4 квітня 1949 року США, Канада, Великобританія, Франція, Італія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Данія, Ісландія, Португалія підписали у Вашингтоні **Північноатлантичний договір** (через це його часто називають **Вашингтонським договором**) і таким чином утворили Організацію Північноатлантичного договору (NATO – North Atlantic Treaty Organisation), яку також називають Північноатлантичним альянсом. У 1952 році до НАТО ввійшли Греція і Туреччина, в 1955 - ФРН, у 1982 - Іспанія, в 1999 - Польща, Чехія та Угорщина, а в 2004 р. - Латвія, Литва, Естонія, Словенія, Болгарія, Румунія і Словаччина. На даний момент членами цієї організації є 26 держав Європи та Північної Америки.

Відповідно до Вашингтонського договору кожна держава-член Альянсу несе додаткову відповідальність та користується перевагами від участі у системі колективної безпеки. Увесь договір складається з 14 статей, ключовими з яких є 1,2 та 5.

Стаття 1 констатує, що держави-члени НАТО зобов'язуються *"вирішувати всі міжнародні спори, учасником яких вони можуть стати, мирними засобами і таким чином не ставити під загрозу міжнародний мир, безпеку та справедливість, а також: утримуватись ... від погроз силою чи застосування сили у будь-який спосіб, несумісний з цілями Організації Об'єднаних Націй"*.

Стаття 2 фіксує намір держав-членів НАТО сприяти

"подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту".

Стаття 5 безпосередньо говорить про те, що збройний напад на одного або на кількох членів НАТО розглядатиметься як напад на всіх членів, і що *"вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них ... надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні"*.

Отже, **Північноатлантичний альянс створювався насамперед з метою колективної оборони країн Західної Європи та Північної Америки проти можливого нападу зі сторони СРСР, і його створення відповідає 51 статті Статуту ООН**, де вказується, що *"Статут ні в якій мірі не зачіпає невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться військовий напад на Члена Організації..."*

Основоположний акт Альянсу свідчить про цілком оборонний характер цієї організації. В часи холодної війни Альянс ніколи і ніде не використовував військову силу проти третіх країн або проти своїх же держав-членів. Водночас СРСР, на чолі Організації Варшавського договору (ОВД), без вагань застосовував засіб військового втручання у внутрішні справи союзників по соціалістичному табору, як це було в Угорщині 1956 р. і Чехословаччині 1968 р.

2. Законодавча база відносин України з НАТО

Курс України на членство в НАТО цілком відповідає чинному національному законодавству. Слова у **Декларації про державний суверенітет України** від 16 липня 1990 р., що Україна „*проголошує свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках*“, мали наметі засвідчити позицію України щодо Організації Варшавського Договору (ОВД). СРСР був членом цього утворення і проголошення позаблоковості України було одним із кроків на шляху до незалежності. Положення про намір України стати нейтральною, позаблоковою й без'ядерною державою були включені до тексту Декларації з метою створення політико-правових підстав для виходу зі складу СРСР мирним шляхом. Проголосивши намір стати без'ядерною, позаблоковою та постійно нейтральною державою, Україна не могла лишатися в складі СРСР, оскільки він був ядерною державою та входив до військово-політичного блоку ОВД. Окрім того, таке формулювання не означає юридичного закріплення нейтрального статусу, адже тут мова йде лише про намір, а не про факт.

Засади зовнішньополітичного курсу нашої держави щодо Альянсу визначено в "**Основних напрямках зовнішньої політики України**", затверджених Постановою Верховної Ради України №3360-ХП від 2 липня 1993 р. В цьому документі, зокрема, підкреслюється, що "*в умовах зникнення блокового протистояння в Європі пріоритетного значення набуває проблема створення загальноєвропейської структури безпеки на базі існуючих міжнародних інститутів, таких як НБСЄ. РПАС. НАТО. ЗЄС. Безпосереднє та повне членство України в такій структурі*

створюватиме необхідні зовнішні гарантії її національної безпеки" та "з огляду на кардинальні зміни, що відбулися після розпаду СРСР, які визначили сучасне геополітичне становище України. Проголошений нею свого часу намір стати в майбутньому нейтральною та позаблоковою державою має бути адаптований до нових умов і не може вважатися перешкодою її повномасштабної участі у загальноєвропейській структурі безпеки".

В чинній **Конституції України** немає жодного посилання, яке б визначало нейтралітет або відмову від участі у військових блоках як засіб досягнення національної безпеки або форму існування України в системі міжнародних відносин.

У Рішенні Ради національної безпеки і оборони України "**Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору (НАТО)**" від 23 травня 2002 р., введеному в дію відповідним Указом Президента України від 8 липня 2002 р., наголошується, що "*Україна розглядає НАТО як основу майбутньої загальноєвропейської системи безпеки і підтримує процес її розширення*", а також "*виходить з того, що кінцевою метою її євро інтеграційної політики є вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської структури безпеки*".

Постановою Верховної Ради України від 21 листопада 2002 р. №233 "**Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО**" народні депутати підтримали цю Стратегію і наголосили на необхідності інтенсифікації процесу підготовки України до членства в Альянсі.

Підвалини національної безпеки закладені в Законі України "**Про основи національної безпеки України**" від 19 червня 2003 р. № 964-ІУ. До основних напрямів державної політики з питань національної безпеки даний законодавчий акт відносить, серед іншого, забезпечення повноправної участі України в загальноєвропейській та регіональних системах

колективної безпеки, набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору при збереженні добросусідських відносин і стратегічного партнерства з Російською Федерацією, іншими країнами Співдружності Незалежних Держав, а також з іншими державами світу.

"**Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року (Біла книга України)**", який було опубліковано у 2004 р. і вступне слово до якого писав Президент Л. Д Кучма, обґрунтовує євроатлантичний курс України і визначає її інтеграцію *"до євроатлантичних та європейських структур безпеки та співробітництва, забезпечення широкомасштабної участі України в загальноєвропейській системі безпеки, набуття у майбутньому членства в НАТО та ЄС"* пріоритетами її зовнішньої політики.

Указ Президента України від 21 квітня 2005 р. № 702/2005 **"Питання Воєнної доктрини України"** повертає до цього документа положення про кінцеву мету - вступ України до НАТО.

Довідково: Указом Президента України Л.Кучми № 648/2004 від 15 червня 2004 р. **"Про Воєнну доктрину України"** була затверджена Воєнна доктрина України, яка містила положення про підготовку країни до повноправного членства в НАТО та Європейському Союзі. Ці положення були вилучені Указом Президента України від 15 липня 2004 р. № 800/2004 **"Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 липня 2004 року "Про дальший розвиток відносин з НАТО з урахуванням результатів засідання Комісії Україна - НАТО на найвищому рівні 29 червня 2004 року"**.

В Указі Президента України від 21 квітня 2005 р. № 702/2005 зазначається, що *"активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки та пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно*

до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики ".

27 грудня 2005 р. Президент підписав Указ № 1861/2005 **"Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року "Про невідкладні заходи щодо дальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)"**. Цим указом один з пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України визначається як *"забезпечення реалізації державної політики щодо співробітництва України з НАТО, в тому числі досягнення критеріїв членства України в НАТО"*.

13 березня 2006 р. Президент підписав Указ № 215/2006 **"Про Національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору"**, яким впроваджується інститут національних координаторів співробітництва України з НАТО та створюється Міжвідомча комісія з питань підготовки України до вступу в НАТО на чолі з першим заступником Міністра закордонних справ України, в рамках якої працює 15 Міжвідомчих робочих груп.

Важливим елементом правової бази співробітництва України з НАТО є **Універсал національної єдності**, який було підписано 3 серпня 2006 р. Пунктом 27 цього документу передбачається *"взаємовигідна співпраця з НАТО у відповідності до Закону України "Про основи національної безпеки України " (у редакції, чинній на момент підписання цього Універсалу). Вирішення питання щодо вступу до НАТО за наслідками референдуму, який проводиться після виконання Україною усіх необхідних для цього процедур"*. Такими процедурами є Інтенсифікований діалог з питань членства та відповідних реформ, в рамках якого Україна співпрацює з Альянсом з квітня 2005 р., та виконання Плану дій щодо членства (ПДЧ).

3. Розвиток і нинішній стан відносин Україна-НАТО

Україна та НАТО мають чималу історію відносин. Напрацьовано значну договірно-правову базу двосторонніх стосунків. У березні 1992 р. Україна стала членом Ради Північноатлантичного співробітництва (РПАС). У 1997 р. Україна стає спів засновницею та учасником наступниці РПАС - Ради євроатлантичного партнерства (РСАП), яка на сьогодні налічує 26 держав-членів НАТО та 20 країн-партнерів.

Починаючи з 1994 р., наша держава бере активну участь у програмі "Партнерство заради миру" (ПЗМ), в рамках якої українські військові були залучені до кількох десятків спільних з країнами-членами та партнерами НАТО миротворчих навчань як на території нашої країни, так і за кордоном.

Україна пройшла шлях від **Хартії про особливе партнерство**, підписаної 09.07.1997 р. в Мадриді, через **План дій**, схвалений 22.11.2002 р. у Празі, в рамках якого реалізується щорічний **Цільовий план Україна-НАТО**, до **Інтенсифікованого діалогу з НАТО з питань набуття членства та відповідних реформ**, який було започатковано 21.04.2005 р. у Вільнюсі. У рамках такого діалогу розглядається повний діапазон політичних, військових і фінансових питань, пов'язаних з членством в Альянсі. Наступним етапом має стати виконання **Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ)**. Виконання ПДЧ є останнім етапом на шляху до отримання країною-претендентом запрошення приєднатися до Альянсу.

На сьогодні, 15 двосторонніх документів регулюють відносини Україна-НАТО. Ще 17 внутрішніх правових

актів України та НАТО слугують правовою базою розбудови взаємин.

З квітня 1999 р., згідно з положеннями Хартії, формат відносин переведено у площину спільного форуму - **Комісії Україна-НАТО (КУН)**. Поряд з цим консультативним механізмом співробітництва Україна використовує також й такі механізми, як **спільні робочі групи (СРГ)** Україна-НАТО з питань воєнної реформи, озброєнь, економічної безпеки, планування на випадок надзвичайних ситуацій, з питань науки і захисту довкілля, а також регулярні засідання Україна-НАТО на рівні політичного, політико-військового керівного, військового, економічного та спеціального комітетів.

Значного прогресу у відносинах України з НАТО було досягнуто у 2005 р. У лютому 2005 р. на саміті **Комісії Україна-НАТО в Брюсселі Президент України В.Ющенко проголосив набуття членства в НАТО кінцевою метою співробітництва України з Альянсом**. Цей сигнал України був позитивно сприйнятий у Брюсселі, і вже в квітні на засіданні **Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ було ініційовано Інтенсифікований діалог з питань членства та відповідних реформ**.

Процес Інтенсифікованого діалогу, започаткований на виконання рішень Мадридського саміту НАТО 1997 р., пропонується країнам, що висловили зацікавленість стати членами Альянсу, і є першим етапом офіційного процесу підготовки країн-аспірантів до членства в НАТО.

У червні 2005 р., на реалізацію рішень Вільнюського засідання Комісії Україна-НАТО, Генсекретарю НАТО під час його візиту в Україну був переданий **Початковий дискусійний документ**, у якому викладена позиція держави з реформування усіх сфер суспільного життя

країни для досягнення високих стандартів державного управління, які встановлені у розвинутих демократичних країнах.

Практичне обговорення підходів України та НАТО в рамках запровадження Інтенсифікованого діалогу відбулося під час **візиту делегації Північноатлантичної Ради (ПАР) НАТО в Україну 18-20 жовтня 2005 р.** на чолі з Генеральним секретарем Альянсу, в рамках якого було проведено чергове засідання Комісії Україна-НАТО за участю міністрів закордонних справ та оборони України, а також здійснені поїздки членів делегації НАТО в регіони України в інформаційно-роз'яснювальних цілях. Вперше в історії відносин Україна-НАТО відбулося спільне засідання РНБО України та ПАР НАТО під головуванням Президента України В.Ющенка за участі Генсекретаря НАТО Я. Схеффера.

А в грудні за підсумками засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ було прийнято спільну заяву, в якій вперше у документах Україна-НАТО йде мова не лише про відкритість "дверей НАТО", а й про **конкретні перспективи залучення України до Плану дій щодо членства**.

Під час засідання КУН на рівні міністрів закордонних справ **28 квітня 2006 р.** в Софії (Болгарія) **держави-члени НАТО високо оцінили проведення вільних та справедливих парламентських виборів** в Україні у відповідності із загальноновизнаними демократичними стандартами. На підсумковій прес-конференції за результатами засідання **Генсекретар НАТО Я. Схеффер відзначив позитивне ставлення всередині Альянсу до питання стосовно запрошення України до ПДЧ**, наголосивши у зв'язку з цим на очікуванні формування нового українського уряду та підтвердження ним євроатлантичного курсу країни.

4. Переваги членства

Процес входження до НАТО є **стимулюючим фактором для проведення внутрішніх політичних та соціально-економічних реформ** усіх сфер суспільного життя, гармонізації законодавства з правовими нормами та демократичними принципами країн-членів НАТО, прискорення трансформації Збройних Сил України, встановлення цивільного демократичного контролю над оборонним та безпековим секторами держави.

Після вступу до Альянсу Україна братиме безпосередню участь у процесах вироблення і прийняття рішень щодо подальшого розвитку європейської і євроатлантичної безпеки, які не лише стосуються інтересів національної безпеки України та НАТО, але й формують сучасне середовище євроатлантичної безпеки, включаючи безпеку України. При цьому варто звернути увагу на принцип прийняття рішень в Альянсі - **усі без винятку рішення в НАТО приймаються консенсусом**.

Україна отримає безпрецедентні додаткові гарантії забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів відповідно до Вашингтонського договору. Завдяки цьому у майбутньому Україна не буде об'єктом провокацій на кшталт закликів до перегляду статусу Севастополя та Кримського півострова, які регулярно лунають з уст високих посадовців та офіційних осіб Російської Федерації, або нагнітання напруження, як було під час конфлікту навколо острова Коса Тузла.

Вступ України в НАТО сприятиме покращенню

інвестиційної привабливості країни в очах міжнародних інвесторів. Досвід країн попередніх хвиль розширення свідчить про значне зростання прямих закордонних інвестицій. У 1997 р. в економіку **Польщі** було інвестовано 2,7 млрд. доларів, у 1998 - 5 млрд., а в 1999 р. - році вступу Польщі до НАТО - вже 8 млрд. доларів США. Щодо **Чехії й Угорщини** цифри ще більш вражаючі. У 1997 р. прямі іноземні інвестиції в економіку цих країн становили відповідно 4 і 6,2 мільярди, у 1998 - 9,8 і 10, 2 млрд., у 1999 р. - 12,8 і 14,5 млрд. доларів США. Після вступу **Болгарії** до НАТО іноземні інвестиції в економіку цієї країни зросли вдвічі. У 2004 р., після вступу **Румунії** до НАТО, обсяг прямих іноземних інвестицій зріс на **141%** порівняно з 2003 р. НАТО надає **ефективну практичну допомогу державам у випадку надзвичайних ситуацій та техногенних катастроф.** І в Україні бували випадки, коли допомога НАТО була вчасною і потрібною. Це і ліквідація аварії на колекторних спорудах Харкова наприкінці 90-х років, і наслідків повеней на Західній Україні у 1995, 1998 та 2001 рр. Саме НАТО забезпечило оперативне надання допомоги США в ліквідації наслідків урагану „Катріна” та Пакистану у ліквідації наслідків землетрусу.

Щодо позитивів, які Україна вже має сьогодні, слід згадати проєкт НАТО щодо **створення Трастового фонду для ліквідації надлишків застарілих боєприпасів в Україні.** 19 червня 2006 р. Міністерство оборони України та Агентство з обслуговування та постачання НАТО підписали контракт щодо знешкодження 133 тис. тон боєприпасів, 1,5 млн. одиниць стрілецької зброї та 1 тис. одиниць переносних зенітно-ракетних комплексів (ПЗРК). Вже розпочався

перший трирічний етап проєкту, на який вже зараз передбачено 5,8 млн. євро, а вартість усього першого етапу становитиме близько 8 млн. євро. Загалом, проєкт розрахований на 12 років, і на його реалізацію передбачається витратити більше 25 млн. євро.

НАТО надає допомогу Україні у вирішенні проблем звільнених у запас військовослужбовців. Завдяки фінансовій підтримці Альянсу з грудня 1999 р. по 2005 р. було організовано **39 курсів з вивчення іноземних мов** (англійська, німецька, французька, італійська), які закінчили 447 колишніх військовослужбовців, і **15 курсів з основ ведення підприємницької діяльності** для звільнених у запас офіцерів. У 2005 р. було проведено 8 мовних курсів і 6 спеціалізованих курсів, на що було виділено 150 тис. євро. На фінансове забезпечення потреб програми перепідготовки військовослужбовців на 2006 рік передбачено 300 тис. євро. НАТО також надає Україні допомогу для **підготовки цивільних спеціалістів для Міністерства оборони**, на що в 2006 р. держави-члени Альянсу виділили близько **800 тис. доларів.**

Саме завдяки НАТО було збережено найбільший у Європі полігон "Яворів" у Львівській області, до забезпечення діяльності якого залучаються тисячі цивільних осіб та десятки приватних компаній малого та середнього бізнесу, отримуючи постійну роботу та замовлення на надання побутових та інших послуг, на поставки продуктів харчування, одягу тощо.

В якості держави-члена НАТО Латвія надає допомогу Україні у сфері **забезпечення екологічної безпеки військової діяльності,** переходу до єдиних стандартів

НАТО з питань екологічного законодавства та отримання практичних навичок щодо реалізації міжнародних екологічних проектів.

НАТО готове надати фінансову підтримку для реалізації в Україні упродовж 2007-2008 рр. проектів з екологічної тематики. Так, зокрема, планується:

- провести екологічні дослідження на військовому аеродромі в м. Прилуки;
- здійснити оцінку екологічного ризику та впливу на довкілля на території, де розташовується колишній шахтно-пусковий комплекс у м. Дивлін;
- розпочати інтенсивні навчальні програми для фахівців Міноборони та Міністерства охорони навколишнього середовища України для підготовки спеціалістів з екологічного аудиту;
- провести семінар в Україні з питань використання колишніх військових об'єктів у мирних і цивільних цілях;
- створити інтегровану систему управління довкіллям.

Членство України в НАТО матиме глибоке цивілізаційне значення для нашої країни. Адже **входження до Альянсу означає для нас, перш за все, приєднання до сім'ї націй, що мають спільні демократичні цінності, які цілком поділяє український народ.** Національним інтересам України відповідає взаємодія з країнами-членами НАТО у боротьбі проти міжнародного тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, нелегального обігу наркотиків, торгівлі людьми, в питаннях захисту навколишнього середовища, становлення громадянського суспільства тощо.

5. Перспективи національного ОПК у разі вступу України в НАТО

Існує поширений міф про те, що **вступ України до НАТО передбачатиме згортання оборонно-промислового комплексу України** через введення нових військових стандартів НАТО, вимога переозброюватися для нашої армії, обов'язково призведе до розриву існуючого військово-технічного співробітництва з Росією. Про необґрунтованість таких поглядів свідчать такі аргументи.

По-перше. НАТО не вимагає ні скорочення, ні переозброєння наших Збройних Сил, ні обов'язкового введення нових військових стандартів для зброї, ні відмови від військово-технічного співробітництва з Росією. Необхідною умовою є **оперативна сумісність** із збройними силами країн-членів НАТО, тобто здатність діяти спільно під час проведення операцій, а не вимога мати на озброєнні такі самі гармати такого самого калібру, як і в інших країнах. Прикладом цього можуть бути колишні країни соцтабору, які зараз є членами НАТО. У них досі на озброєнні перебуває техніка та зброя радянського зразка. Загалом, **до 40% арсеналів нових членів НАТО з Центральної та Східної Європи складаються з озброєння та виробів радянського та російського виробництва.**

По-друге, насправді, певні стандарти НАТО для окремих видів озброєнь існують. Проте, вони, як правило, набагато більш прогресивні, ніж ті, які застосовуються у нас ще з радянських часів. Водночас, інтеграція до НАТО - це вихід на нові ринки збуту

озброєнь країн-членів НАТО та ЄС, доступ до новітніх технологій при спільному виробництві, додаткові можливості модернізувати власні озброєння та диверсифікувати свій військовий арсенал тощо.

По-третє, навіть певна переорієнтація виробництва нашим ОПК зброї за стандартами НАТО абсолютно не означає необхідності розривати багаторічне спільне виробництво вже існуючих або нових зразків зброї з Росією. Разом з тим, фактом є те, що спільна робота українського ОПК з російським триває переважно по старих, ще радянських, зразках озброєнь. Крім того, **Росія вже сама переходить на стандарти НАТО. У 2003 р. було підписано відповідну Угоду про приєднання РФ до системи кодифікації НАТО.**

Незалежно від членства України в НАТО, український ОПК має розвиватися, шукати нові ринки збуту, створювати нові сучасні види озброєнь як на продаж, так і для Збройних Сил України. І вступ до НАТО лише сприятиме цій роботі. Безперечно, це потребуватиме додаткових інвестицій у вітчизняний ОПК, обсяги яких на нинішньому етапі однозначно визначити практично неможливо. Однак, це ті капіталовкладення, які можуть принести значні дивіденди. Адже, перехід на стандарти НАТО у сфері озброєнь має суттєво розширити можливості і ринки збуту української військової техніки та озброєнь.

Показовими у цьому зв'язку є досить успішні приклади співробітництва України з Грецією (судна на повітряній подушці) або Чеською Республікою (артилерійські системи).

Вступ до НАТО відкрив для національних ОПК

країн останніх хвиль розширення нові можливості щодо залучення закордонних інвестицій та проведення модернізації і диверсифікації виробництва.

Про це свідчать і тенденції в експорті зброї та військової техніки і обладнання Польщі та Чехії, які стали членами НАТО у 1999 р. У 1997 р. **Польща** продала на світовому ринку озброєнь товарів на суму 20 млн. доларів США. У 1999 р. (рік вступу) обсяг такого експорту зріс до 67 млн., у 2001 р. ця цифра становила вже 93 млн., а у 2003 р. було продано польського озброєння на суму близько 96 млн. доларів США. У 2004 р. Польща продала озброєнь на 86 млн. доларів США. Подібна ситуація простежується і з розвитком експорту зброї в **Чеській Республіці**: 1997 р. - 28 млн. доларів США, 1998 р. - 23 млн., 1999 р. - 65 млн., 2000 р. - 78 млн., 2001 р. - 89 млн., 2002 р. - 71 млн., 2003 р. - 85 млн. Ці цифри промовисто свідчать про розвиток і зростання обсягів виробництва та торгівлі продукцією військово-оборонного комплексу цих країн. (*Дані з щорічників Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру – SIPRI Yearbooks 2000-2005*).

Красномовними є також дані щодо експорту військових товарів та послуг ОПК **Словаччини**, яка стала членом НАТО в 2004 р. У 2002 р. вона експортувала озброєнь на суму в 37 млн. доларів США, в 2003 р. - на 46 млн., в 2004 - на 77 млн., а в 2005 р., згідно з попередніми розрахунковими даними, - на 205 млн.

6. Фінансовий аспект членства України в Альянсі

Членство країни в Організації Північноатлантичного договору передбачає щорічну сплату внесків до цивільного та військового бюджетів Альянсу, а також бюджету програми інвестицій у безпеку НАТО.

Розміри цих внесків, які сплачуються частинами тричі на рік, залежать від таких факторів, як рівень економічного розвитку країни та участь або неучасть в окремих програмах, які здійснюються в рамках військового бюджету НАТО.

Внески до цивільного бюджету НАТО роблять всі без виключення країни-члени. Натомість, внески до військового бюджету, які розподіляються на загальний військовий бюджет та бюджет сил раннього повітряного попередження, роблять лише ті країни-члени, які беруть участь у відповідних військових програмах. Внески до Програми інвестицій у безпеку НАТО здійснюють усі країни, за винятком острівної Ісландії. Внески до трьох вищезазначених бюджетів для кожної держави **не перевищують 0,5-1% її загальних витрат на оборону.** Наприклад, найбільш потужні економічно країни Європи, з високим ВВП та оборонними витратами, які згідно з рекомендацією НАТО повинні складати близько 2% ВВП, - Велика Британія, Франція та Німеччина - щорічно сплачують до бюджету НАТО в середньому близько 200 млн. дол. США. Водночас, **сукупний внесок Польщі до бюджетів НАТО у 2001р. склав орієнтовно 26,1 млн.**

доларів США, а з 2006 р. Польща платитиме приблизно 29 млн. доларів США. Є підстави вважати, що членські внески України будуть менше цих обсягів.

При цьому слід пам'ятати про ті виплати, які здійснює Альянс для модернізації інфраструктури в країнах-членах. Так, в Польщі з 1999 року було проведено 59 тендерів НАТО на інфраструктурні проекти, а **вартість підписаних контрактів сягає приблизно 375 млн. доларів США.** Загалом, Альянс вже затвердив **плани інвестицій в Польщу на суму приблизно у 720 млн. доларів США.** Очевидно, що лише на цих інфраструктурних проектах з розбудови портів, аеродромів, доріг, паливних баз тощо Польща цілком і повністю повернула свої внески до бюджету НАТО.

Показовим є також приклад **Чеської Республіки,** щорічний внесок якої у бюджету НАТО становить близько 16 млн. доларів США. У військову інфраструктуру цієї країни **НАТО вже інвестувало більше 120 млн. доларів США.**

Окрім внесків до згаданих бюджетів НАТО, членство країни в Альянсі передбачає витрати на забезпечення диппредставництва у штаб-квартирі та утримання військових представників у міжнародних штабних структурах НАТО. **Такі витрати передбачені звичайною дипломатичною практикою забезпечення членства будь-якої країни в міжнародних організаціях, наприклад в ООН, ОБСЄ, ЄС.**

Щодо заяв окремих українських політиків, що, мовляв, членство України в НАТО обійдеться нашій державі в 92 млрд. гривень, то слід зазначити таке. В

Україні існує Державна програма розвитку Збройних Сил України (ЗСУ) на 2006-2011 рр., яка, дійсно, передбачає витрати на рівні згаданої суми протягом наступних шести років. Проте, майже 60% витрат, передбачених цією програмою, призначені на утримання та підготовку особового складу ЗСУ, в т.ч. соціальну адаптацію військовослужбовців, звільнених у запас, побудову їм житла тощо; 24% - на модернізацію і закупівлю техніки, інвестиції в розвиток озброєння, військової техніки та інфраструктури; 12% - на реформування ЗСУ; решта коштів призначена на забезпечення участі ЗСУ у міжнародній миротворчій діяльності, виконання міжнародних угод та верифікаційну діяльність. Лише 19% коштів, виділених в рамках зазначеної програми, можна розглядати як статті витрат, пов'язані з євроатлантичною інтеграцією.

Зазначена програма безпосередньо не зумовлена вступом України до НАТО і спрямована, передусім, на забезпечення утримання особового складу, реформування та модернізацію українських ЗС, що є об'єктивною необхідністю, незалежно від набуття Україною членства в Альянсі. Слід також пам'ятати, що впродовж тривалого часу Збройні Сили України не отримували достатнього фінансування на свої потреби, зокрема на належне утримання, ремонт та модернізацію військової техніки, внаслідок чого значна її частина перебуває в незадовільному стані.

7. Референдум щодо вступу до НАТО та інформування громадськості

Вступ держави до НАТО передбачає дотримання певних обов'язкових процедур, серед яких вимоги щодо проведення загальнонаціонального референдуму в країні-претенденті немає. Так, з десяти країн останніх хвиль розширення НАТО лише дві (Угорщина та Словенія) виносили питання членства в НАТО на загальнонаціональний референдум. Крім того, чинне законодавство України не передбачає проведення обов'язкового референдуму щодо вступу до Альянсу.

Водночас, згідно з чинною Конституцією та законами України, громадяни України мають невід'ємне право на волевиявлення на всеукраїнському референдумі з народної ініціативи. Виходячи з важливості питання про вступ України до НАТО, при його остаточному вирішенні воля українського народу має бути врахована. Про це неодноразово заявляв Президент України і це зафіксовано в Універсалі національної єдності від 3 серпня 2006 р.

Проте, проведення такого референдуму щодо НАТО на даному етапі є не на часі, оскільки, з огляду на недостатню поінформованість громадян України про НАТО, його результати віддзеркалять не об'єктивну думку населення з цієї проблематики, а рівень непоінформованості та поширеності упереджених стереотипних уявлень про Альянс в українському суспільстві.

За даними фонду "Демократичні ініціативи", у січні 2006 р. на запитання "Чи варто Україні вступити до НАТО?" позитивну відповідь дали 19,2% (ця цифра у жовтні 2004 р. складала лише 12%) опитаних громадян. Водночас, згідно з опитуванням фонду, проведеного у жовтні

2005 р., 56,8% респондентів зазначили, що недостатньо обізнані про НАТО, 24% заявили про те, що нічого не знають про Альянс взагалі, а 46% населення заявило про те, що їх цікавить додаткова інформація про НАТО.

Соціологічне опитування, проведене Центром економічних і політичних досліджень ім. О. Розумкова у вересні 2006 р., свідчать, що 51% опитаних, даючи характеристику рівню своєї обізнаності щодо НАТО, визначають його як низький або відповідають, що взагалі нічого не знають про Альянс. Чим вище рівень поінформованості про НАТО, тим частіше респонденти готові голосувати за вступ України в цю організацію: їхній відсоток зростає від 1,2% серед тих, хто нічого не знає про Альянс, до 33,9% серед тих, хто оцінює рівень своєї поінформованості про НАТО як високий.

Референдум щодо членства України в НАТО доцільно проводити лише після того, як Україну буде офіційно запрошено до Альянсу, що можна очікувати не раніше 2008 року та прийняття відповідного рішення Верховною Радою щодо установчих документів Альянсу. Проведення референдуму до одержання запрошення означало б також марнотратство значних державних коштів.

Проведення такого референдуму має здійснюватись у відповідності до законодавства України. Водночас, за оцінкою експертів, чинне законодавство щодо здійснення всеукраїнського референдуму з народної ініціативи має правові колізії та прогалини, які мають бути усунені.

Отже, питання про референдум щодо вступу в НАТО ініційоване політичною силою, яка під час минулих виборів до Верховної Ради України ледь набрала 1% голосів, є політично спекулятивним.

Окрім того, є підстави сумніватися у дотриманні законних процедур ініціаторами референдуму в

процесі збору підписів на підтримку його проведення. Так, за повідомленням голови Центральної виборчої комісії Я.В.Давидовича станом на кінець жовтня 2006 р. відкрито і розслідується 28 кримінальних справ за фактами підроблення підписів громадян та внесення неправдивих відомостей у підписні листи. В Хмельницькій області відкрито 18 кримінальних справ. За інформацією прокуратури Хмельницької області, встановлено порушення під час збору підписів у 10 районах області та Хмельницькому. Виявилось, що громадяни, які нібито підтримують проведення референдуму, фактично не мешкають і не мешкали за вказаними у підписних листах адресами.

За інформацією заступника голови Центральної виборчої комісії М.Мельника з середини червня 2006 р., **системні грубі порушення при зборі підписів мали місце також у Вінницькій, Київській, Херсонській, Чернігівській областях, місті Києві.** Наприклад, виявилось, що у багатьох випадках органи місцевого самоврядування не знали, що в регіоні проводилося збирання підписів і це попри те, що голови місцевих рад мали перевіряти дотримання ініціативними групами законності під час збирання підписів. Збирання підписів проводилося поза строками, встановленими законом. Часто воно здійснювалося членами ініціативних груп не тільки до одержання відповідного свідоцтва про реєстрацію групи, але і задовго до дня реєстрації групи. Достовірність внесених до підписних листів відомостей також перевірялась шляхом вибіркового опитування вказаних у них громадян, але жоден з опитаних не підтвердив того, що він ставив свій підпис.

8. Цивільний вимір діяльності НАТО

Попри розповсюджене стереотипне уявлення про НАТО як військово-політичний блок, **НАТО є, передусім, політичною організацією**, яка має у своєму розпорядженні необхідні військові можливості. І як будь-яка політична організація, вона приділяє значну увагу цивільним аспектам співробітництва як між державами-членами, так і з державами-партнерами, які залучаються до діяльності НАТО через програму Партнерство заради миру (ТОМ) РСАП.

Співробітництво у сфері планування та реагування на надзвичайні ситуації цивільного характеру є найбільшим невійськовим компонентом в рамках ПЗМ. Однією з найпомітніших ініціатив НАТО в цивільній сфері є відкриття Євроатлантичного центру координації реагування на катастрофи у червні 1998 р. Завдяки діяльності цього Центру оперативну допомогу міжнародного співтовариства змогли отримати жертви повеней в Україні на Закарпатті в 1998 та 2001 рр., в Албанії та Чехії в 2002 р., в Азербайджані в 2003 р., в Болгарії, Грузії, Румунії та Киргизстані в 2005 р. Центр був також центральною ланкою у процесі надання міжнародної гуманітарної допомоги постраждалим від землетрусу регіонам Пакистану восени 2005 р.

Не менш важливим елементом цивільної діяльності НАТО є її **наукова програма "Безпека через науку"**, яка почала реалізовуватись на початку 2004 р. Для України **НАТО в 2004 р. виділило більше 1,5 млн. євро** на проведення та реалізацію 46 наукових заходів і проектів. У **2005 р.** було започатковано **36 нових дослідницьких проектів** у сфері науки та захисту довкілля між українськими науковцями та відповідними структурами НАТО. У **2006 р.** на розвиток науки в Україні **НАТО виділило майже 2 млн. євро**, з яких 0,5 млн. євро буде використано для інформатизації українських університетів. Загалом, **щороку українські**

вчені отримують близько 10% усього наукового бюджету НАТО.

З 1999 по 2003 рік більше 300 наукових колективів з України отримали фінансову та матеріально-технічну грантову допомогу для здійснення пріоритетних досліджень разом з колегами з країн-членів та партнерів НАТО. Українські науковці отримали більше 400 стипендій на стажування або участі в наукових програмах в установах країн-членів НАТО. Загалом, українські вчені отримали більше 12 мільйонів доларів США.

У цьому зв'язку необхідно згадати проєкт **науково-освітньої мережі УРАН (Ukrainian Research and Academic Network)**, який було започатковано Міністерством освіти України завдяки грантам НАТО. Через підключення до УРАНу, найбільшої телекомунікаційної мережі в країні, українські вищі навчальні заклади та дослідницькі інститути отримують високошвидкісний доступ до мережі Інтернет. У червні 2006 р. **Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут" отримав 200 тис. євро на закупівлю додаткового обладнання для розвитку цієї мережі.**

Однією з найбільш відомих ініціатив у сфері наукового співробітництва між Україною та НАТО є спільний проєкт Міністерства освіти та науки України і наукової програми НАТО з **розробки та створення унікального генератора рентгенівського випромінювання на основі зворотного комптонівського розсіювання в Національному науковому центрі "Харківський фізико-технічний інститут" НАН України.** Цей унікальний прилад планується використовувати спільно з вченими різних країн світу під час досліджень у сфері медицини, судової експертизи, виявлення вибухівки, екологічної безпеки.

У порівнянні з існуючими світовими аналогами, український циклотрон буде набагато меншим (його діаметр становить лише 15 метрів у порівнянні з діаметрами від 776 до 1436 метрів вже існуючих агрегатів

США та Японії), дешевшим у виготовленні (менше 1 млн. євро) та простішим в експлуатації. Очікується, що циклотрон буде готовим до використання до кінця 2008 р. Загалом, станом на середину 2005 р., Україна отримала від НАТО кошти на 20 проектів з прикладних наукових досліджень.

Один з останніх наукових проектів НАТО "**Легкий та прозорий захист**", в якому беруть участь українські науковці разом з колегами з Чехії, Словаччини та Росії, спрямований на **створення нового покоління матеріалу для виготовлення бронезалізків**. Такий надміцний і водночас тонкий та легкий матеріал планується розробити на основі монокристалю сапфіру, який виготовлятиме **Інститут монокристалів НАН України (м. Харків)**.

В рамках Ініціативи з навколишнього середовища та безпеки (спільної програми НАТО, ОБСЄ, програми навколишнього середовища ООН і програми розвитку ООН) Україна є учасником проекту з моніторингу в режимі реального часу стану річок Прут та Дністер. Крім України, в проекті задіяні Молдова і Румунія. На даний момент, завдяки фінансуванню НАТО, вже встановлено 4 автоматичних станції моніторингу стану якості та кількості води в згаданих річках.

Україна також бере участь у спільному з НАТО та ОБСЄ проекті щодо створення мобільного заводу для утилізації та переробки високотоксичного окислювача рідкого ракетного палива типу "меланж", якого в Україні зберігається більше 16 тис. тон. Подібний проект вже реалізується на практиці в Азербайджані, де 4 липня 2006 р. було офіційно відкрито підприємство з утилізації згаданого окислювача, яке здатне переробляти у безпечні добрива понад 5 тон "меланжу" на добу. В 2007 р. Україна має отримати від НАТО два мобільні міні-заводи для утилізації "меланжу".

9. Відносини Росія - НАТО

Після закінчення холодної війни, НАТО та Російська Федерація (РФ) розпочали активний діалог, розвивають партнерство та співробітництво, спільно працюють у галузі безпеки та оборони. Ще 18 липня 2001 р. у Москві **Президент Росії В.Путін** під час прес-конференції заявив: "Ми не розглядаємо НАТО як ворожу організацію і не бачимо трагедії в її існуванні". А 2005 року під час візиту до Нідерландів ним була зроблена заява: "Ми не сприймаємо НАТО як ворожу організацію. Ми розвиваємо з нею співробітництво".

Результати соціологічного дослідження, яке 2-3 травня 2006 р. провів Всеросійський центр вивчення громадської думки, вказують на досить спокійне, а іноді навіть досить приязне ставлення до НАТО значної кількості громадян РФ. Зокрема, **9% росіян переконані, що Росія є членом НАТО, 35% вважають, що Росія є партнером Альянсу, проте не є його членом**, і лише близько 27% розглядають НАТО як супротивника Росії.

На багатьох напрямках Росія має значно глибше співробітництво з НАТО, ніж Україна. Так, по лінії співробітництва **Росія - НАТО** існує і активно працює **19 спільних робочих груп**, а Україна має з НАТО лише **5 робочих груп**.

З 1994 року Росія бере участь у програмі "Партнерство заради миру". Зокрема, в 1996 р. до Боснії та Герцеговини (БГ) був надісланий російський миротворчий контингент для забезпечення миру у цій країні спільно з військами Альянсу та його партнерів у силах ІФОР та СФОР. **Російський контингент був найчисельнішим серед тих, які прибули до БГ з країн, що не є членами НАТО. У**

відповідності з угодою, підписаною Міністром оборони РФ та Секретарем оборони США 18 липня 1999 р. в Хельсінкі, Росія також надала свій військовий контингент для участі у міжнародних силах безпеки в Косово (КФОР) для проведення миротворчої операції в цій провінції.

Базовим документом розвитку двосторонніх відносин Росія - НАТО є "Основоположний акт НАТО - Росія про взаємні відносини, співробітництво і безпеку", підписаний у Мадриді у 1997 р. Тоді ж було **створено Постійну спільну раду НАТО - Росія (ПСР)** для проведення консультацій з метою підвищення довіри між сторонами. У 1999 р. Росія призупинила свою участь у ПСР у зв'язку з військовою операцією НАТО в Югославії, яка мала на меті припинити гуманітарну кризу в Косово.

На сьогодні консультації між РФ та НАТО відбуваються в рамках утвореної у травні 2002 р. **Ради Росія - НАТО (РРН)**, рішення про створення якої було прийняте після терористичних актів проти США 11 вересня 2001 р. З моменту заснування РНР Росія у тій чи іншій формі бере участь у більшості миротворчих операцій НАТО. **Крім того, у форматі РРН Росія бере участь в обговоренні усіх питань, що стосуються проблематики тероризму, як рівноправний учасник, і має суттєвий вплив на формулювання кінцевого рішення членами Альянсу.**

Взагалі, після косовської кампанії НАТО і особливо після терактів вересня 2001 р., співробітництво Росії з НАТО з кожним роком набирає нових обертів. У штабі Верховного головнокомандувача Об'єднаними силами НАТО в Європі на постійній основі працює представник Генерального штабу Збройних Сил РФ. У 2001 р. було відкрито Інформаційне бюро НАТО в Москві, а в 2005 р. на базі Академії державної служби у Волгограді за підтримки НАТО було відкрито перший регіональний

Центр інформації з проблем міжнародної безпеки. В лютому 2006 р. аналогічний контактний пункт НАТО було відкрито на базі Московського державного лінгвістичного університету.

НАТО також надає допомогу Росії у вирішенні проблем звільнених у запас військовослужбовців - у 2002 р. на базі Московського державного університету економіки, статистики та інформатики було створено Інформаційно-консультаційний та учбовий центр соціальної адаптації військовослужбовців "Росія - НАТО".

Була активізована співпраця у сфері торгівлі товарами військового призначення. **У січні 2003 р. була підписана спонсорська угода між Держстандартом Росії та Групою директорів національних відомств країн НАТО з кодифікації щодо приєднання Росії до системи кодифікації Альянсу.** Ця угода заклала довгострокову договірно-правову базу співробітництва у сфері стандартизації продукції військового призначення. Спонсорські угоди підписуються з країнами, які не є членами НАТО, проте бажають використовувати натівську систему кодифікації. Згідно з угодою, ці країни зобов'язуються здійснювати свою діяльність у відповідності з правилами та процедурами системи, що включає захист комерційної інформації.

Підприємства російського ОПК активно налагоджують співробітництво з західними виробниками озброєнь. Так, з французькою групою SAGEM та британською BAE Systems були підписані угоди про співробітництво з модернізації вертольотів Мі-24 та Мі-17. Росія та Франція створили та просувають на міжнародних ринках учбово-тренувальний літак МіГ-АТ. **На початку вересня 2006 р. російський державний банк Внешторгбанк придбав 5,02% акцій європейського оборонного концерну EADS, який є власником 80%**

літакобудувальної компанії Аеробус. Російські фірми-виробники озброєнь та військової техніки є постійними учасниками виставок та ярмарок зброї, які організовуються НАТО.

Російська авіатранспортна компанія "Волга-Днепр" активно співпрацює з НАТО в сфері надання транспортних послуг. Разом з українським Авіаційним науково-технічним комплексом ім. Антонова (АНТК) вона утворила спільне підприємство Ruslan SALIS GmbH для забезпечення повітряних транспортних перевезень в інтересах НАТО. Контракт спільного підприємства з НАТО підписано до 2009 р. з можливістю його продовження до 2012 р. Згідно з контрактом, два АН-124 "Руслан" будуть постійно базуватися в Лейпцигу (Німеччина), і ще чотири літаки можуть бути надані за вимогою.

У квітні 2005 р. Росія приєдналася до Угоди між державами-учасницями Північноатлантичного договору та іншими державами, що беруть участь у програмі "Партнерство заради миру", щодо статусу їхніх сил та додаткового протоколу до цієї угоди (80РА). Очікується, що цей документ має бути ратифіковано російською Держдумою у 2006 р.

На початку 2006 року Росія та НАТО продовжили активну співпрацю та планують її розвиток у майбутньому. Зокрема, віце-прем'єр, міністр оборони Росії С.Іванов, виступаючи під час неформального засідання Ради Росія - НАТО 10 лютого 2006 р., заявив, що необхідно налагодити оперативну сумісність між структурами РФ та НАТО, особливо при проведенні міжнародних операцій. Він також повідомив, що у 2007 - 2008 рр. пройдуть комплексні навчання з переміщення та розгортання російсько-натівського контингенту в

умовному кризовому регіоні.

Верховний головнокомандуючий Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі Дж. Джонс під час свого візиту до Москви 19-23 квітня 2006 р. у відповідь на запитання журналістів, чи є можливим створення спільних підрозділів сил швидкого реагування Росії і НАТО, відповів: "Так, без сумніву", наголосивши, що досягнута оперативна сумісність дозволяє співробітництво цьому напрямі.

Під час офіційного візиту до Москви голови Військового комітету НАТО генерала Реймонда Ено у жовтні 2006 р. російська та натовська сторони обговорили питання поглиблення військового співробітництва між Росією та НАТО. Зокрема, були розглянуті можливості співробітництва у сфері управління повітряним рухом, взаємодія у галузі протиракетної оборони і підвищення оперативної сумісності сил РФ і НАТО. Р.Ено взяв участь у командно-штабних навчаннях, присвячених координації дій у сфері використання систем протиракетної оборони на театрі військових дій.

З 2006 р. розпочалося проведення спільних російсько-натівських навчань без залучення інших країн-партнерів програми ПЗМ. Щорічним Планом військового співробітництва Міноборони РФ та НАТО по підвищенню рівня оперативної взаємосумісності на 2006 р. передбачається проведення трьох навчань у форматі Росія - НАТО, а саме:

1) Навчання підрозділів зв'язку "СОМЕХ-06" у березні 2006 р. м. Баумхолдер (Німеччина). Метою цих навчань було відпрацювання взаємодії засобів зв'язку та інформаційних систем країн-членів НАТО та РФ для підтримки спільних операцій у кризових ситуаціях;

2) Навчання підрозділів військово-транспортної авіації "LOAD EX-06" у липні 2006 р. в м. Рамштайн

(Німеччина). Метою цих навчань було відпрацювання взаємодії під час спільного завантаження та розвантаження військово-транспортних літаків.

3) Навчання підрозділів спеціального призначення "SOFLIVEX - 06" у вересні 2006 р. у м. Пскові (РФ). Метою цих навчань є відпрацювання взаємодії під час спільних дій підрозділів спеціального призначення.

Крім того, під егідою Ради Росія - НАТО ведеться підготовка до проведення міжнародних навчань з ліквідації наслідків застосування терористами засобів поширення радіоактивних речовин (т.зв. "брудної бомби") "**Latzio 2006**", які заплановані на 24-27 жовтня 2006 р. у Римі.

На сьогодні, Росія є єдиною державою, яка не є членом НАТО, що бере участь в антитерористичній операції НАТО в Середземному морі "Активні зусилля". Разом з Міністром оборони РФ до італійських берегів на початку лютого 2006 р. прибули ракетний крейсер "Москва", великий десантний корабель "Азов" та рятувальний буксир СБ-36 Чорноморського флоту Росії для участі в цій операції НАТО. Метою операції є виявлення та запобігання терористичній діяльності в Середземному морі. Під час візиту до Середземного моря російські моряки виконали ряд завдань на борту кораблів НАТО, а натівські моряки - на борту крейсера "Москва".

Як зазначив **головнокомандуючий Військово-морського флоту РФ адмірал В.Масорін** у своєму інтерв'ю газеті "Красная звезда" від 29 липня 2006 р., у сфері міжнародного співробітництва **головна увага у 2006 р. приділяється завершенню інтеграції підрозділів ВМФ в операцію НАТО "Активні зусилля"** та спільним російсько-турецьким навчанням "Чорноморське партнерство". Крім того, **у 2006 р. російський флот бере**

участь у спільних навчаннях з ВМС Великобританії, Франції, США, Італії, Іспанії, Португалії та інших країн-членів НАТО.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що сьогодні Росія позиціонує себе як важливого партнера Альянсу, активно розвиваючи всебічне, передусім військово-співробітництво з НАТО в різноманітних сферах (тероризм, досягнення сумісності військ, військово-технічне співробітництво, спільні військові навчання тощо).

Вступ України до Альянсу не становить загрозу для Росії і не спрямований проти інтересів Росії ("нашого вічного стратегічного партнера", за визначенням Президента України В.Ющенка), а має на меті зміцнення безпеки України, що призведе до зміцнення безпекової ситуації навколо України. **Покращення клімату безпеки в Східній Європі та регіоні Чорного моря, а також прогнозована і послідовна зовнішня політика країн-сусідів РФ цілком і повністю відповідають інтересам Росії - їй вигідно мати на своїх західних кордонах стійку демократію, а не потенційне джерело напруженості.**

Більше того, стратегічний характер відносин між Києвом та Москвою означає, що **Росії вигідно мати Україну як свого партнера серед країн-членів НАТО з огляду на дотримання зобов'язань щодо нерозміщення на території нашої держави збройних сил, націлених проти РФ, а також з точки зору можливості впливу на процеси, що відбуватимуться в НАТО, та недопустимості їх спрямування проти інтересів російської сторони.** Це відповідає також і інтересам України, адже ми зацікавлені у забезпеченні безпеки нашої держави та підтриманні добрих відносин з усіма нашими сусідами.

10. Будапештський меморандум і нейтральний статус як засоби гарантування безпеки України

Досить поширеною серед супротивників вступу нашої держави до НАТО є теза про те, що Україна вже отримала достатні гарантії своєї безпеки від ядерних країн, які підписали **Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї** від 5 грудня 1994 р. (Будапештський меморандум). Проте, згідно з п. 4 цього документа, Росія, Великобританія та США зобов'язалися лише *"домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй з метою надання допомоги Україні як державі-учасниці Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що не володіє ядерною зброєю, в разі, якщо Україна стане жертвою акту агресії або об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї"*.

При цьому слід пам'ятати про два ключові моменти процитованого формулювання. По-перше, негайні дії з боку Ради Безпеки ООН вимагатимуться лише у разі, якщо Україна стане жертвою агресії або об'єктом погрози агресією. Згідно з міжнародним правом, визнати країну такою жертвою може тільки Рада Безпеки, а будь-яка ядерна держава як постійний член РБ ООН може накладати вето на відповідну резолюцію, що формально означатиме невизнання за країною статусу жертви.

По-друге, гарантії даються лише у випадку агресії або погрози агресією з використанням ядерної зброї. Це означає, що напад на Україну або погроза такого нападу звичайними збройними силами не вимагатиме від

гарантів жодних дій.

У п. 6 Меморандуму Україна, Росія, США та Великобританія погодилися, що вони будуть проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постане питання стосовно виконання взятих ними на себе зобов'язань. Таким чином, ці **положення зобов'язують ядерні держави, по суті, лише сісти за стіл переговорів** для обговорення певної ситуації. Франція і Китай зробили окремі заяви, зміст яких зводився до того, що вони підтверджують свої зобов'язання не використовувати ядерну зброю і не погрожувати її використанням проти України як без'ядерної держави, крім цілей самооборони. По суті, **Україна отримала від ядерних держав лише такі ж самі гарантії безпеки, які мають усі без'ядерні країни-учасники Договору про нерозповсюдження ядерної зброї**.

Очевидно, що такі гарантії не витримують жодного порівняння з **гарантіями ст. 5 Північноатлантичного договору**, яка чітко говорить про те, що збройний напад на одного або на кількох членів НАТО розглядатиметься як напад на всіх членів, і що всі вони разом вдадуться до таких дій, *"які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки"*. Жодна з міжнародних організацій на сьогодні не здатна дати надійніших гарантій суверенітету, незалежності і територіальної цілісності своїм членам, ніж НАТО. **НАТО є найбільш ефективною і дієвою організацією, яка реально може забезпечити безпеку своїх членів**, оскільки має у своєму розпорядженні необхідні для цього економічні і політичні ресурси, а також організаційні і матеріальні можливості, включаючи військову силу.

Якщо Україна вирішить обрати нейтральний

статус, то це вимагатиме перегляду усього комплексу напрямів здійснення військової реформи, яка здійснюється з початку 1990-х років. Потрібно буде переглядати систему підготовки військовослужбовців, суттєво збільшити чисельність та розширити структуру ЗС, а також вирішити величезну кількість супутніх питань. Зокрема, треба буде знову збільшити кількість призовників на військову службу та значно подовжити її строк у порівнянні з нинішнім. Зрозуміло, що Українська держава не готова до цього передусім економічно. Не менш важливим є також психологічна та соціальна готовність українського суспільства піти на такі кроки.

Окрім того, в нинішніх міжнародних умовах змінюється змістовне наповнення поняття "нейтралітет", внаслідок чого його традиційне розуміння втрачає свою актуальність. Так, в якості прикладів нейтралітету часто посилаються на такі країни, як Швейцарія, Швеція, Австрія, Фінляндія. Однак, всі ці країни є активними учасниками миротворчих операцій ООН. Крім того, Швеція, Австрія і Фінляндія як члени ЄС здійснюють єдину безпекову політику Союзу, в рамках якої створені Сили швидкого реагування. До того ж, нейтральна Швеція є країною-учасницею нинішньої миротворчої операції НАТО в Афганістані.

Швейцарія є традиційно нейтральною країною, вона навіть повноправним членом ООН стала лише у 2002 році. Водночас, далеко не всі в Україні знають, що кожен швейцарський громадянин чоловічої статі є військовозобов'язаним і до 42 років має регулярно брати участь у військових зборах, які тривають по кілька тижнів. Крім того, він зберігає у себе вдома особисту зброю та військову уніформу і, у разі необхідності, має з'явитися на мобілізаційний пункт упродовж кількох годин у повній бойовій готовності. В Австрії та Фінляндії нині тривають

дискусії щодо доцільності вступу до НАТО.

Крім того, самопроголошений нейтральний статус не має жодної цінності, якщо він не визнаний міжнародним співтовариством. Тому прийняття закону чи внесення відповідних змін до Конституції держави не матиме жодних міжнародно-правових наслідків, якщо цей нейтральний статус не визнають інші країни. Таке міжнародне визнання нейтралітету можливе лише через підписання відповідних договорів, згідно з якими країни, які підписали ці документи, зобов'язуються поважати нейтралітет певної держави. Наприклад, після Другої світової війни Австрія змушена була чекати десять років, доки у 1955 р. СРСР, США, Франція та Великобританія погодилися визнати її нейтралітет.

Проте, нейтральний статус не гарантує захист від зовнішньої агресії. Наприклад, у 20 столітті нейтралітет Бельгії був двічі знехтуваний Німеччиною перед Першою та Другою світовими війнами. Таким чином, забезпечення безпеки держави через нейтральний статус повністю залежить від доброї волі інших держав, в т.ч. щодо дотримання своїх зобов'язань. Водночас, система колективної безпеки та оборони, яка базується не тільки на політичних домовленостях, але й підкріплена цілком реальними військовими, фінансовими, матеріальними ресурсами, є набагато дієвішим засобом забезпечення власної безпеки від військової агресії ззовні.

У випадку з Україною варто просто задатись питанням - наскільки готові світові держави-лідери визнати нейтралітет України? Чи готові сьогодні, наприклад, Росія, США, Китай, Франція, Великобританія **поважати** нейтральний статус України? До того ж, проголошення нейтралітету України неможливе за наявності на її території Чорноморського флоту РФ.

Слід також згадати військову операцію США та Великобританії проти режиму Саддама Хусейна в Іраку в

2003 р. Чому Ірак перед війною не вдався до такого кроку, як проголошення власного нейтрального статусу? Здавалося б, прийняв би парламент Іраку відповідні конституційні зміни і питання безпеки було б вирішено. Проте, як відомо, ситуація розвивалася за іншим сценарієм. Самопроголошений нейтральний статус Іраку жодним чином не став би на заваді силам антитерористичної коаліції розпочати військові дії.

Видання ІСКМ:

"Соціальні технології. Частина 1." (Азарова Т.В., Абрамов Л.К., -ІСКМ, Кіровоград, - 2004, 104 ст.)

"Соціальні технології. Частина 2." (Азарова Т.В., Абрамов Л.К., -ІСКМ, Кіровоград, - 2004, 108 ст.)

Менеджмент неприбуткової організації (Частина I) (Азарова Т.В., Абрамов Л.К., -ЦПТІ, ІСКМ, Кіровоград, - 2003, 128 ст.)

Менеджмент неприбуткової організації (Частина II) (Азарова Т.В., Абрамов Л.К., Кіровоград, - 2003, 140 ст.)

"Інформаційне забезпечення процесу рішення соціальних проблем на місцевому рівні" (Азарова Т.В., Абрамов Л.К., -ІСКМ, Кіровоград, - 2003, 116 ст.)

"Інформаційний бюлетень 'НДО-Інформ'" (Кіровоград, ІСКМ, ЦПТІ, 1999-2006)

Інститут соціокультурного менеджменту
Для листів: ІСКМ, а/с 4/30, м.Кіровоград, 25006
Е-пошта: iscm@ngo.org.ua, iscmadmin@host.kr.ua
Веб-сайти: www.presscat.org.ua, www.soclab.org.ua
Керівник: Абрамов Л.К.

